

Cami Cemaatine Göre Fransa'daki Türk Din Görevlilerinin İletişim Yeterlikleri

İsmail Sağlam*

Özet- İyi eğitim almış din görevlisi mesleğinde başarılı olmakta ve hizmet sunduğu kitleyi memnun etmektedir. Ancak sadece mesleki formasyona sahip olmakla bu sonuca ulaşmak her zaman mümkün olmaz. Din görevlisinin sahip olduğu mesleki formasyonuna işlerlik kazandırabilmesi, iletişim becerisiyle doğru orantılıdır. Yapılan dinî hizmetin ne anlam ifade ettiği, hizmeti alan cemaatteki yansımalarıyla ölçülebilir. Bu açıdan çeşitli kategorilerdeki cemaatin din görevlilerini iletişim yeterliği açısından nasıl değerlendirdiği önemlidir. Bu anketli araştırmada, Fransa'da hizmet veren Türk din görevlilerinin cemaat tarafından iletişim yeterliği açısından nasıl değerlendirildiği ele alınmaktadır. Elde edilen bulgulara göre din görevlileri yetişkinlerle, gençlerle ve çocuklarla iletişimlerinde “Kısmen yeterli” bulunmuşlardır.

Anahtar kelimeler: Din Görevlisi, İletişim Yeterliği, Fransa Müslümanları, Fransa'daki Türkler, İmamların Formasyonu

Giriş

Batı Avrupa'daki Türkiye kökenli göçmenler, 1960'lı yıllardan bu yana yarım asırdır bulundukları ülkelerde yaşamlarını sürdürmektedirler. Başlangıçta maddi kazanç sağlayıp Türkiye'ye geri dönmeyi düşünen bu insanlar, üçüncü hatta dördüncü neslin yetişip yerleşik hayata geçmesiyle Türkiye'ye geri dönmenin hiç de kolay olmadığını anlamış oldular. Geçmişten günümüze birçok problem-

*Doç. Dr. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

le karşılaşan Batı Avrupa'daki Türkler², din hizmeti alma konusunda da birçok zorluk yaşamışlardır. Türklerin kendi aralarında kurdukları çeşitli dernekler ve daha sonra DİTİB vasıtasıyla T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı, söz konusu vatan-daşlarımızın bulundukları ülkelerde gerekli din hizmetini almaları için çeşitli imkânlar sağlama gayreti içine girmiştir. Bu gayretlerden birisi de, açılan cami-lerde hizmet verecek nitelikli din görevlilerinin³ temini ve istihdamıdır.

31.12.2010 tarihi itibarıyla T.C. Çalışma Bakanlığında alınan rakamlara göre Fransa'da 459.611 Türk yaşamaktadır⁴ ve bunların 2003 yılı itibarıyla kurdukları dernek sayısının 209 olduğu kaydedilirken⁵, 2007 yılı sonunda çoğu cami derneği olmak üzere bu rakamın 330'a ulaştığı rapor edilmiştir⁶. 2009 yılı sonunda elde ettiğimiz bilgilere göre, DİTİB'e bağlı ve 110 tanesinde kadrolu din görevlisi bulunmak üzere toplam 214 ve Milli Görüş'e bağlı 56 cami mevcuttur⁷. Fransa'da Türklerin dernekleşmesinde DİTİB'in payının %47-58 arasında olduğu hatırlanırsa (Akgönül, 2005: 98-99), Türklere ait toplam cami sayısının yaklaşık 350 civarında olduğu tahmin edilebilir⁸.

2 Türkiye'den Batı Avrupa ülkelerine göç edenlere "Türk göçmen" veya "Türkiye kökenli göçmen" tabirlerinin kullanılması hakkında tartışmalar için bkz. Danış, D.& Üstel F., 2008:5.

3 Bu gün Türkiye'de, halka din hizmetini doğrudan sunan; müezzin-kayyum, imam-hatip, vaiz, din hizmetleri uzmanı, müftü gibi unvanlara sahip Diyanet personeline, din görevlisi denmektedir. Bu unvanlara sahip kişilerin görevleri ve sahip olmaları gereken yeterlikler hakkında geniş bilgi için bkz. Yılmaz, H., 2005: 52-70. Daha önceki dönemlerde ise bu hizmetleri yapanlar, "hademe-i hayrât (hayır işleri görevlileri)", olarak isimlendirilmekteydi. Araştırmamızda ise Fransa'da Türklerin açtığı camilerde din hizmetinde görevli kişiler kastedilmektedir. İster DİTİB'e bağlı camilerde, isterse diğer derneklerin camilerinde olsun, fiilen görev yapan ve beklenen hizmetleri vermek durumunda olan din görevlilerinin iletişim yeterlikleri araştırmaya konu edilmiştir.

4 <http://www.csgeb.gov.tr/csgebPortal/diyih.portal?page=yv&id=112/110/2011>.

5 Bu derneklerin %58'inin DİTİB'e ve %28'inin Milli Görüş'e ve geriye kalan %14'luk oranın da diğer görüşlere mensup kuruluşlara ait olduğu bildirilmektedir. Bkz. Akgönül, 2008: 102. Araştırmacı Akgönül 2002 ve 2003 yıllarında yaptığı araştırmasında tespit edemediği derneklerin de varlığından bahsetmektedir (Akgönül, 2005: 98-99).

6 Paris Din Hizmetleri Müşavirliği ile Çalışma Müşavirliğinin tespitine göre bu derneklerin 109'u Paris bölgesinde, 103'ü Lyon bölgesinde, 78'i Strasbourg bölgesinde ve 40'ı da Marsilya bölgesindedir. Bkz. Harman, 2008B: 11.

7 DİTİB'e bağlı camiler için bkz. Harman, Ö. F., 2008A: 19. Milli Görüşün cami sayısı, Lyon bölge başkanlığından elektronik posta ile öğrenilmiştir. Verilen bilgide 56 caminin 17'si Lyon bölgesinde, 14'ü Strasbourg bölgesinde ve 11'i de Paris bölgesinde bulunmaktadır.

8 Önceden pek elverişli olmayan mekânlar mescit olarak kullanılırken, şimdi yavaş yavaş dernekler geniş mekânlarda büyük camiler yapma eğilimindedir. Nitekim Le Monde gazetesinden Henri Tinq yıllar önce bu durumu köşesine taşımış ve "Fransa'da Müslümanların ibadet yaptıkları küçük mekanlar, gösterişli camilere dönüşüyor..." şeklinde ifade etmiştir (le Monde 01/12/1989). Fransa İçişler Bakanlığı'na göre cami sayısı 1680, le Conseil Français du Culte Musulman'a (CFCM), göre ise 2000 civarında ve ancak %0.01'i minarelidir Bu camilerin %40'ı 100 m2'nin ve %86'sı 500 m2'nin altında, %4'ü de 1000 m2'nin üstündedir. Bazı Avrupa ülkelerinde bulunan Müslüman nüfusa oranla sahip oldukları cami sayısı karşılaştırılınca Fransa'nın geride olduğu anlaşılmaktadır. Şöyle ki, yaklaşık rakamlara göre, Hollanda'da 400 bin Müslüman 300 cami, İngiltere'de 2 milyon Müslüman 1600 cami, Almanya'da 3,5 milyon Müslüman

Kaliteli din hizmetinin önemli unsurlarından birisi, nitelikli din görevlisi temini ve istihdamıdır. Din görevlisinin hangi niteliklere sahip olması gerektiği geçmişten günümüze çeşitli eserlerde ve yapılan çalışmalarda ele alınmıştır. Klasik eserlerde “imam olacak kişilerin hangi niteliklere sahip olmaları gerektiği”, içerisinde bulunan şartlar çerçevesinde teferruatlı bir şekilde dile getirilmiştir (Zihni, E. M., 1976: 220-222 ve 263-241; Bilmen, Ö. N., 1986: 129-132; Akseki, A. H., 1339: 142). Günümüzde ise; birçok alan araştırması, makale, kitap, yönetmelik çeşitli açılardan konuya yaklaşılarak, din görevlisi yeterliklerinin ne olması gerektiği üzerinde teferruatlı bir şekilde durmaktadır (Buyrukçu, 1995: 53–415; Din Görevlisi El Kitabı (Komisyon), 2001: 133–181; Öcal, 2003: 45–69; Özek, 1991: Ali, 213–216; Sancaklı, 2008, : 345–371). Yine T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı, imam-hatip yeterliklerini; alan yeterlikleri (35 madde), genel kültür yeterlikleri (10 madde), eğitime-öğretme yeterlikleri (19 madde) ve özel yeterlikler (13 madde) başlıkları altında toplam 57 maddede belirtmiştir⁹.

Biz ise bu çalışmada din görevlilerinde aranan birçok yeterlik içerisinden, iletişim yeterlikleri üzerinde durmaya çalışacağız. Bir din görevlisi mesleğiyle ilgili ne kadar derin bilgiye sahip olursa olsun, eğer muhatap olduğu kitle ile iletişim yeterliği açısından problemleri varsa, istenen başarıyı elde edemez. İletişim, katılanların, bilgi/sembol üreterek birbirlerine ilettikleri ve bu iletileri anlamaya, yorumlamaya çalıştıkları bir süreç olduğuna göre (Dökmen, 2000: 321), din görevlisinin mesleğinde başarılı olmak için bu sürecin sağlıklı işlemini temin etmesi gerekiyor. Cemaat/halk nezdinde bu sürecin işleyip işlemediğinin karşılığı, din görevlisinin yetişkinlerle, gençlerle ve çocuklarla iyi anlaşım anlayamadığıdır. Diğer bir ifade ile iletişim sürecini sağlıklı bir şekilde işletebilen din görevlisi için cemaat tarafından; “yetişkinlerle arası çok iyi”, “gençlerle arası çok iyi” veya “çocuklarla arası çok iyi” tanımlamaları yapılmaktadır. Öğleyse din görevlilerinin bahsi geçen her yaş kategorisindeki kişilerle sağlıklı iletişim gerçekleştirebilmesi için gerekli donanımına sahip olması zorunluluğu kendini göstermektedir.

2600 cami ve İspanya'da 1,5 milyon Müslüman 800 cami olduğu belirtilmektedir. Oysaki Fransa'da en az 5 milyon Müslüman olmasına karşın en fazla 2000 caminin varlığından bahsedilmektedir (<<http://oumma.com/Les-mosquees-de-France-un-etat-des>> 10/06/2009). Daha önce verdiğimiz rakamlar dikkate alınınca, bu camilerin yaklaşık 1/5'inin Türkler tarafından açıldığı anlaşılmaktadır.

9 <<http://www.diyamet.gov.tr/turkish/dinegitimi/dinegitimi.asp>> 12/10/2009.

Amaç ve Yöntem

Araştırmanın Amacı

Araştırmada Fransa’da yaşayan Türklerin din görevlilerinin iletişim yeterlikleri hakkında ne düşündüklerini belirlemek amaçlanmıştır. Cemaatin bu konuda değerlendirme yapmasını kolaylaştırmak için, din görevlilerinin muhatap oldukları kitleyi “yetişkinler, gençler ve çocuklar” olmak üzere üç kategoriye ayırdık. İlgili soruları cemaate yöneltmekle, din görevlilerinin her kategorideki cemaatiyle iletişimde ne denli beceri gösterdikleri konusunda veri elde etmek amaçlanmıştır. Ayrıca verilen cevapların detay analizleri yapılarak, yaş, doğum yeri, cinsiyet, öğrenim, meslek ve gelir durumları değişkenlerine göre, deneklerin görüşlerindeki farklılıkların tespiti yönüne gidilmiştir. Bütün bunları yapmaktaki maksat, din hizmetlerinde başarılı olmak için mesleki ve diğer yeterlikler yanında, iletişim becerisinin de önemli olduğu düşüncesinden hareketle, bu hususta din görevlilerinin cemaatin nezdinde nasıl görüldüklerini ortaya koymaktır.

Evren ve Örneklem

Bu araştırma Fransa’da yaşayan ve 20 yaşın üzerindeki Türkiye kökenli kitle üzerine yapılmıştır. Bu kitlenin rakamsal değerini tespit etme imkânına sahip değiliz. Ancak resmi makamların verilerine göre Fransa’da 459.611 Türk yaşadığı belirtilmektedir¹⁰. Bu rakam her ne kadar bize evrenin sayısı hakkında ipucu verse de, din görevlilerinin verdiği hizmetten yararlanan ve 20 yaşın üzerinde olan kişilerin görüşlerine başvurulduğundan, bu manada evreni temsil eden Türk sayısı yukarıdaki rakamdan daha az olacaktır.

Araştırmanın örneklemine ise Fransa’nın çeşitli bölgelerinde camisi bulunan yerleşim yerlerinde ikamet eden ve kendisine anket uyguladığımız 706 Türk oluşturmaktadır. Örneklemi oluşturmak için önce çeşitli resmi ve sivil toplum kurumlarıyla / kuruluşlarıyla görüşerek, Türkiye kökenli kitlenin Fransa’nın hangi bölgelerinde yoğunlaştığını ve sosyo –kültürel açılardan aralarında ne tür farklılıkların olduğunu öğrendik. Daha sonra bu bilgiler anket uygulaması yaptığımız farklı nüfus oranlarına sahip 30 yerleşim yeri tespit ettik. Bu kentlerde yaşayan Türklere yine sivil toplum kuruluşları vasıtasıyla ulaştığımız ve rastgele seçtiğimiz denekler (706 kişi) bu çalışmamızın örneklemine teşkil etmektedir.

¹⁰ Bkz. 3 nolu dipnot.

Veri Toplama Araçları ve Uygulama

Araştırmacı tarafından geliştirilen ve deneklere uygulanan anket, birinci derecede veri toplama aracı olarak kullanılmıştır¹¹. Bununla beraber araştırmacı, konu ile ilgili literatür taramasıyla yazılı bilgilere ulaşmaya çalışmanın yanında, Fransa'da Türklerin açtığı birçok camiyi gezerek, cemaatle görüşmüş ve din görevlilerinin iletişim yeterlikleri hakkında onların görüş ve beklentilerini almıştır. Elde edilen bu bilgiler, konu ile ilgili anket sorularının oluşturulmasında kullanıldığı gibi, sonuçları yorumlamada da kolaylık sağlamıştır.

Gerek literatürden ve gerekse cami cemaatinden elde ettiğimiz veriler ışığında anket soruları taslak haline getirildi. Bu taslağı din eğitimi ve istatistik alanlarında çalışan akademisyenlerle tartıştık. Sonra Fransa'daki sosyal yapıyı tanıyan, sivil toplum kuruluşları ve Din Hizmetleri Müşavirliği ile Din Hizmetleri Ataşeliği yetkililerinin görüşlerine başvurduk. Elde edilen geri bildirimler doğrultusunda tekrar gözden geçirilen anket soruları, 50 adet çoğaltılarak Lyon'da çeşitli Türk derneklerinde deneme mahiyetinde uygulandı. Bu uygulamada görülen aksaklıklar dikkate alınarak, anket metinlerine son şekli verildi ve çoğaltıldı.

Çoğaltılan 3000 adet anket formu, Lyon Din ataşeliği, DİTİB ve diğer sivil toplum kuruluşları yardımıyla deneklere ulaştırıldı ve geri toplanması sağlandı. Araştırmacı ilgili kurum ve kuruluşlarda anket uygulamasında yardımlarına müraaat edilen kişilerle toplantılar yaparak konunun ehemmiyeti ve anket uygulamasında dikkat edilmesi gereken hususlar hakkında bilgi verdi. Araştırmacının imkânlar ölçüsünde camileri gezerek kendisinin de bizzat uyguladığı anketlerle beraber, değerlendirmeye alınabilecek toplam 706 doldurulmuş anket formu elde edildi. Çalışmamızın amacına uygun düşen bu araştırma metodunun birçok çeşidi vardır. Biz araştırmamızda anket tekniğini kullandık. Deneklerimiz olan Fransa'da yaşayan Türklere uyguladığımız anketler, araştırma konusuyla ilgili oldukça geniş bilgi toplamamızı sağlamıştır.

11 Oluşturduğumuz anket soruları, çalışma içerisindeki tablolarda da görüldüğü gibi, “yaş, doğum yeri, cinsiyet, öğrenim durumu, meslek durumu ve gelir durumu” şeklinde denekleri tanıtıcı soruların yanında, araştırmaya konu “din görevlilerinin iletişim yeterliği” ile ilgili aşağıdaki sorulardan oluşmaktadır.

Cemaati olduğunuz camideki din görevlilerini yetişkinlerle, gençlerle ve çocuklarla iletişim yeterliği açısından değerlendirir misiniz? Lütfen fikrinize uygun olan hücreye (X) işareti koyunuz.

	Evet yeterli	Kısmen yeterli	Hayır yetersiz
Yetişkinlerle iletişim kurma			
Gençlerle iletişim kurma			
Çocuklarla iletişim kurma			

Verilerin Analizi

Değerlendirmeye alınacak anket formları teker teker araştırmacı tarafından SPSS istatistik programına girildi ve denekler tarafından anket formuna yazılarak araştırmacıya iletilmek istenen mesajlar not edildi. Anketimizdeki bütün soruların frekans ve yüzdelerinin dökümü Likert ölçeği değerleriyle beraber alındı¹². Yine ilgili soruların bağımsız değişkenlere göre yapılan “iki değişkenli analiz” (çapraz) tabloları ve ki-kare değerlerinin¹³ dökümü elde edildi. Hem okuyucu tarafından kolay anlaşılması hem de hacim olarak fazla yer işgal etmelerini önlemek için tablolar üzerinde çalışılarak, şekilsel olarak sade bir görüntüye sahip olmalarına çalışıldı.

Bulgular ve Yorum

Araştırmada elde ettiğimiz, din görevlilerinin iletişim yeterlikleri konusundaki bulgular, deneklerin verdiği cevapların frekans ve yüzdelerinin içeren tablolar yanında, farklı değişkenlere göre detay analizleri yapılmış çapraz tablolar yardımıyla açıklanıp yorumlanacaktır.

Yetişkinlerle İletişim Kurma

Bilimsel olarak yetişkinliğin sınırları ve tanımı konusunda bir mutabakattan bahsedemiyoruz. Çünkü psikologlar ve gerontologlar (yaşlılık bilimiyle uğraşan bilim adamları) arasında yetişkinlik dönemi sınırları ve tanımı konusunda görüş ayrılıkları mevcuttur¹⁴. Çoğunluk tarafından kabul gören tasnif ise 20-35 yaş ilk yetişkinlik, 35-55 yaş orta yetişkinlik, 55 ve yukarı yaş da son yetişkinlik şeklindedir.

Yetişkinliğin en belirgin özellikleri; bedensel, zihinsel ve duygusal yönden olgunlaşmadır (Öncül, 2000: 1194). Bu da genellikle 20 yaş ve sonrasını ifade etmektedir. Bizim burada yetiştikten kastımız ise öğrenim çağına olmayan, cami cemaatidir. Bunlar genellikle ekonomik ve sosyal açıdan sorumluluk sahibi olan ve din görevlisinin etrafındaki kimselerdir. İşte din görevlisinin yetişkinlerle iletişim yeterliği derken söz konusu kitle ile olan iletişimdeki başarısı kastedilmektedir.

¹² Likert ölçeği değeri; 2,5≥ ise “Evet yeterli”, 2,5< ve 1,5≥ ise “Kısmen yeterli”, 1,5< ve 0,5≥ ise “Hayır yetersiz” olarak kabul edilmektedir.

¹³ Ki-kare anlamlılık değeri; $p < 0,05$ 'dir.

¹⁴ Yetişkinlik dönemi sınırlarını tespit etmede ve tanımını yapmada neyin temel alınacağı konusunda görüş farklılıkları olduğundan, sınır belirleme ve tanım yapma güçleşmektedir. Tanımlar semantik (andragogy kelimesinin anlamı), biyolojik, psikolojik, sosyolojik, hukuki, dini ve kültürel açıdan farklılık göstermektedir. Geniş bilgi için bkz. Köylü, 2000: 35-43.

İletişimi, bilgi üretme, aktarma ve anlamlandırma süreci olarak tanımlarsak (Dökmen, 2000: 19), din görevlisinin bu konularda göstereceği başarı, yetişkinlerle iletişim kurmadaki yeterliğinin ölçüsü olacaktır.

Din görevlisinin yetişkini çeşitli yönleriyle eğitim açısından tanıması ve iletişim konusunda bilgiye sahip olması¹⁵, onlarla iletişimde başarının ön şartı olarak görülebilir. İletişimde başarı, birçok konuda olduğu gibi, din eğitiminde de anahtar rol oynamaktadır. Din görevlilerinin özellikle dini iletişim alanlarını, ilkelerini ve diğer teknik konuları tanımaları ve ona göre strateji geliştirmeleri önem arz etmektedir (Cebeci, 2003:75-159). Camilerde din görevlilerinin muhatap olduğu kitlenin büyük bir çoğunluğunu yetişkinler oluşturmaktadır. Dolayısıyla din görevlisi önce yetişkinlere din eğitimi vermek, hatta çocuklara ve gençlere ulaşmada da bunlardan yararlanmak durumundadır.

Bu tartışmalar paralelinde Fransa'daki din görevlilerinin yetişkinlerle iletişim kurmadaki yeterlikleriyle ilgili elde ettiğimiz bulgular şöyledir:

Tablo 1
Din Görevlisi Yetişkinlerle İletişim Kurma Yeterliği

Seçenekler	S	%	% (Katılan)	% (Kümülatif)
Evet yeterli	324	45.9	52.8	52.8
Kısmen yeterli	220	31.2	35.8	88.6
Hayır yetersiz	70	9.9	11.4	100.0
Ara toplam	614	87.0	100.0	
Cevapsız	92	13.0		
Toplam	706	100.0		

Likert ölçeği=2.41, Sonuç= Kısmen yeterli

Tablo 1'den anlaşıldığına göre deneklerin % 52.8'i "Evet yeterli", %35.8'i "Kısmen yeterli" ve %11.4'ü de "Hayır yetersiz" şeklinde cevap vermişlerdir. Demek ki deneklerin yarıdan biraz fazlası (%52.8), din görevlilerini yetişkinlerle iletişim kurmada yeterli görmektedir.

Ancak kısmen yeterli görülme ve tamamen yetersiz görülme oranlarını beraber düşündüğümüzde toplam (%35.8 +%11.4=) %47.2 oranını bulmaktadır. Bu

¹⁵ Din görevlilerinin özellikle dini iletişim alanlarını, ilkelerini ve diğer teknik konular tanımaları ve ona göre strateji geliştirmeleri önem arz etmektedir. Geniş bilgi için bkz. Cebeci, 2003: 75.

rakamda ilgili soruyu cevaplandıran deneklerin $\frac{1}{2}$ 'sine yakın bir sayıyı temsil etmektedir. Bu durumda deneklerin %47.2'sinin bir şekilde, din görevlilerini yetişkinlerle iletişim konusunda arzu edilen düzeyde başarılı bulmadığı ortaya çıkmaktadır.

Konunun farklı değişkenlere göre değerlendirilmesi ise, Tablo 2'de görülmektedir. İlgili tabloya göre yaş değişkeninde din görevlilerini yetişkinlerle iletişim kurmada 60 yaş ve üzeri kategoride olanlar %77.1'lik oranla en yüksek, 30-39 yaş arası grup da %48.9'luk oranla en düşük seviyede yeterli görmektedirler. 60 yaş ve üzeri grup hariç diğer yaş grupları ortalama yeterli görme oranı olan %52.8'in etrafında kümelenmişlerdir. Bu durumda yaş değişkeninde, din görevlilerini yetişkinlerle iletişim kurmada yeterli görme konusunda anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı söylenebilir.

Tablo 2

Din Görevlisi Yetişkinlerle İletişim Kurma Yeterliliğinin Farklı Değişkenlere Göre Dağılımı

Değişkenler		Yetişkinlerle İletişim Kurma						Toplam		Ki-kare
		Evet yeterli		Kısmen yeterli		Hayır yetersiz				
		S	%	S	%	S	%	S	%	
Yaş	20-29 yaş a.	90	51.4	69	39.4	16	9.1	175	100.0	0.132
	30-39 yaş a.	91	48.9	71	38.2	24	12.9	186	100.0	
	40-49 yaş a.	64	54.2	39	33.1	15	12.7	118	100.0	
	50-59 yaş a.	52	52.0	34	34.0	14	14.0	100	100.0	
	60 yaş ve +	27	77.1	7	20.0	1	2.9	35	100.0	
	Toplam	324	52.8	220	35.8	70	11.4	614	100.0	
Doğum yeri	Fransa	44	52.4	31	36.9	9	10.7	84	100.0	0.931
	Türkiye	278	52.9	188	35.7	60	11.4	526	100.0	
	Diğer	2	50.0	1	25.0	1	25.0	4	100.0	
	Toplam	324	52.8	220	35.8	70	11.4	614	100.0	
Cinsiyet	Kadın	93	52.5	69	39.0	15	8.5	177	100.0	0.278
	Erkek	231	52.9	151	34.6	55	12.6	437	100.0	
	Toplam	324	52.8	220	35.8	70	11.4	614	100.0	

Öğrenim durumu	İlkokul	146	60.6	71	29.5	24	10.0	241	100.0	0.000
	İlköğ/Ortao.	55	57.9	36	37.9	4	4.2	95	100.0	
	Lise	87	41.4	94	44.8	29	13.8	210	100.0	
	Üniversite	27	57.4	10	21.3	10	21.3	47	100.0	
	Lisansüstü	5	33.3	7	46.7	3	20.0	15	100.0	
	Toplam	320	52.6	218	35.9	70	11.5	608	100.0	
Meslek durumu	Müteşebbis	50	51.0	29	29.6	19	19.4	98	100.0	0.121
	İşçi	140	51.7	103	38.0	28	10.3	271	100.0	
	Emekli	16	66.7	7	29.2	1	4.2	24	100.0	
	Ev hanımı	65	52.8	50	40.7	8	6.5	123	100.0	
	Öğrenci	11	57.9	5	26.3	3	15.8	19	100.0	
	Teknik eleman	14	48.3	13	44.8	2	6.9	29	100.0	
	İşsiz	15	60.0	6	24.0	4	16.0	25	100.0	
	Diğer	7	46.7	4	26.7	4	26.7	15	100.0	
	Toplam	318	52.6	217	35.9	69	11.4	604	100.0	
Gelir durumu	1000€ ve -	60	56.1	33	30.8	14	13.1	107	100.0	0.044
	1000€-2000€	133	51.2	93	35.8	34	13.1	260	100.0	
	2000€-3000€	68	47.9	62	43.7	12	8.5	142	100.0	
	3000€-4000€	11	42.3	13	50.0	2	7.7	26	100.0	
	4000€ ve +	33	71.7	8	17.4	5	10.9	46	100.0	
	Toplam	305	52.5	209	36.0	67	11.5	581	100.0	

Aynı değerlendirmeyi, yaş değişkeninin diğer seçenekleri olan “Kısmen yeterli” ve “Hayır yetersiz” rakamları için de yapmak mümkündür.

Doğum yeri değişkeninde de, bahsi geçen konuda önemli bir farklılık olmadığı görülmektedir. Çünkü Fransa doğumlularda din görevlilerini yetişkinlerle iletişim kurmada yeterli görme oranı %52.4 iken, Türkiye doğumlularda bu oran %52.9’dur. Benzer oranlardaki değerlendirmeler “Kısmen yeterli” ve “Hayır yetersiz” seçeneklerinde de görülmektedir.

Cinsiyet değişkeninde, din görevlilerini yetişkinlerle iletişim kurmada kadınlar %52.5, erkekler ise %52.9 oranlarında yeterli görmektedirler. Dikkat edilirse doğum yeri değişkeninde olduğu gibi, burada da önemli bir farklılaşma olmamıştır.

Öğrenim durumu değişkenine gelince, ilkokul mezunları %60.6, lisansüstü mezunları ise %33.3 oranında bahsi geçen konuda din görevlilerini yeterli görmekte iken, yetersiz görmede ilköğretim/ortaokul mezunları %4.2, üniversite mezunları da %21.3 oranlarında yetersiz gördüklerini bildirmişlerdir. Öğrenim durumu değişkeninde, öğrenim seviyesinin yükselmesine paralel olarak sistematik bir azalma veya çoğalma söz konusu olmasa da, ilkokul ve ilköğretim/ortaokul mezunları ile üniversite ve lisansüstü mezunları arasında önemli farklılaşmanın olduğu anlaşılmaktadır.

Meslek durumu değişkenini incelediğimizde, din görevlilerini yetişkinlerle iletişim kurmada yeterli görmede bazı meslek grupları ortalama oran olan %52.6'nın altında, bazıları da üstünde görüş bildirmişlerdir. Söz gelimi "diğer" kategorisinde olanlar %46.7, teknik elemanlar %48.3, müteşebbisler %51.0 ve işçiler %51.7'lik oranla ortalama oran olan %52.6'nın altındadır. Ev hanımları %52.8, öğrenciler %57.9, işsizler %60.0 ve emekliler %66.7'lik oranla ortalama oranın üstündedir.

Katılan sayısı en fazla olan üç meslek grubunu (işçi=271, ev hanımı=123 ve müteşebbis=98) ele aldığımızda (ki diğer meslek gruplarında katılım sayısı çok az, bkz. Tablo 2) bunların oranlarının, bahsi geçen konuda din görevlilerini yeterli görmeleri, ortalama oran olan %52.6'ya çok yakın olduğu anlaşılmaktadır. Mevcut meslek kategorileri içerisinde din görevlilerinin yetişkinler ile iletişim kurma yeterlikleri hususunda, önemli bir farklılaşmanın olduğundan bahsetmek zor gözükmektedir. Ancak %66.7'lik oranla emeklilerin en yüksek düzeyde olumlu görüş bildirmeleri, belki cami ortamında din görevlileriyle daha fazla vakit geçirme imkânına sahip oluşlarıyla açıklanabilir.

Gelir durumu değişkeninde ise, 4000€ ve aşağı gelir gruplarında, gelir düzeyi yükseldikçe, din görevlilerini yetişkinlerle iletişim kurmada yeterli görme oranı anlamlı bir şekilde düşmektedir. 1000€ ve aşağı gelir grubunda %56.1 olan yeterli görme oranı, 3000€-4000€ gelir grubunda %42.3'e kadar düşmektedir. Ancak 4000€ ve üstü gelir grubuna dâhil olanlarda bu oran %71.7'ye yükselmektedir. Söz konusu gelir grubunda din görevlilerini yetişkinlerle iletişimde yeterli görme oranının bu denli yükselişini anlamlandırmak zor olsa da, diğer gelir gruplarına (4000€ ve daha aşağı) bakarak, genellikle gelir durumu düştükçe bu konuda daha iyimser görüş bildirme oranının arttığı söylenebilir.

Gençlerle İletişim Kurma

Fransa'daki camilerde ve cemiyetlerde, din görevlilerinden beklenen başlıca hizmetlerden birisi de gençlerle¹⁶ etkili iletişim kurarak onlara rehberlik etmeleridir. İçerisinde yaşadıkları toplumun olumsuz etkilerinden korunabilmek için, gençlerin cami etrafında yoğunlaşan sosyal ve kültürel etkinliklere çekilmesi gayreti ve arzusu hemen hemen bütün camilerde/cemiyetlerde mevcuttur (Kaymakcan, 2005: 487-489). Sözgelimi Türkiye'de belki yadırganacak bilardo, tavla, satranç, atari gibi oyun salonlarının burada bazı cami müstemilatı içerisinde açılarak gençlerin hizmetine sunulduğunu görmek mümkündür. Bütün bu yapılanlar, cami ve çevresini gençler için cazip hale getirmek ve içki, kumar, uyuşturucu gibi kötü alışkanlıklara düşebilecekleri ortamlardan onları uzak tutmak, milli ve manevi duygulara sahip olarak yetişmelerini temin etmek içindir. İşte bu düşünceden hareketle gençlerin eğitiminde kendisinden en fazla yardım ve destek görmek istenilen kişi, hiç şüphesiz din görevlileridir. Beklenen bu hizmetleri yerine getirebilmesi için din görevlilerinin, etkili bir şekilde gençlerle iletişim kurabilmeleri kaçınılmazdır. Bu çerçevede Fransa'daki din görevlilerinin gençlerle iletişim kurmadaki yeterlikleriyle ilgili elde ettiğimiz bulgular şöyledir:

Tablo 3:
Din Görevlisi Gençlerle İletişim Kurma Yeterliği

Seçenekler	S	%	% (Katılan)	% (Kümülatif)
Evet yeterli	277	39.2	44.6	44.6
Kısmen yeterli	211	29.9	34.0	78.6
Hayır yetersiz	133	18.8	21.4	100.0
Ara toplam	621	88.0	100.0	
Cevapsız	85	12.0		
Toplam	706	100.0		

Likert ölçeği=2.23, Sonuç= Kısmen yeterli

Yukarıdaki Tablo 3'den anlaşıldığına göre, denekler %44.6 oranında “Evet yeterli”, %34.0 oranında “Kısmen yeterli” ve %21.4 oranında da “Hayır yeter-

16 Birleşmiş Milletler 15-24 yaş gruplarını genç olarak kabul etmiştir. Bkz. <http://209.85.135.132/search?q=cache:cSTZfj7EikJ:www.habitatingenclik.org.tr/dl/Genclik_Haklari.ppt+%22gen%C3%A7lik+tan%C4%B1m%C4%B1%22&cd=5&hl=tr&ct=clnk&gl=tr> 18/10/2009). Biz de yaklaşık olarak bu yaş dilimindeki grupları genç olarak değerlendiriyoruz. Zaten birçok caminin gençlik birimi bulunmakta ve doğal olarak, bu birimin ilgi sahasına giren kişiler “genç” kategorisinde değerlendirilmektedir. Dolayısıyla çok keskin çizgilerle sınırları belirlemek pratikte pek mümkün değildir.

siz” şeklinde görüş bildirmişlerdir. Cemaatin din görevlilerini iletişim yeterlikleri konusunda yetersiz görme oranları, Tablo 1’de “yetişkinlerle iletişimde” %9.9 ve Tablo 5’de “çocuklarla iletişimde” %13.7’dir. Ortaya çıkan bu bulgular neticesinde, gençliğin eğitimi ve gençlikle etkili iletişim kurabilme yönünde, din görevlilerinin daha etkin olmalarını sağlamak için çalışmalar yapılması gerektiği anlaşılmaktadır diyebiliriz¹⁷. Nitekim “Kısmen yeterli” ve “Hayır yetersiz” seçeneklerini işaretleyen deneklerin toplam oranı (%34.0 + %21.4=) %55.4’ü bulmaktadır ki, bu rakam gençlerle iletişim kurabilmede ciddi eksikliklerin olduğu şeklinde yorumlanabilir. Şimdi konu ile ilgili detay analizlerden elde edilen bulguları görebilmek için Tablo 4’ü inceleyebiliriz.

Tablo 4

Din Görevlisi Gençlerle İletişim Kurma Yeterliğinin Farklı Değişkenlere Göre Dağılımı

Değişkenler		Gençlerle İletişim Kurma						Toplam		Ki-kare
		Evet yeterli		Kısmen yeterli		Hayır yetersiz				
		S	%	S	%	S	%	S	%	
Yaş	20-29 yaş a.	79	44.6	63	35.6	35	19.8	177	100.0	0.015
	30-39 yaş a.	72	37.7	74	38.7	45	23.6	191	100.0	
	40-49 yaş a.	55	47.4	34	29.3	27	23.3	116	100.0	
	50-59 yaş a.	45	44.6	31	30.7	25	24.8	101	100.0	
	60 yaş ve +	26	72.2	9	25.0	1	2.8	36	100.0	
	Toplam	277	44.6	211	34.0	133	21.4	621	100.0	
Doğum yeri	Fransa	39	46.4	27	32.1	18	21.4	84	100.0	0.978
	Türkiye	237	44.4	183	34.3	114	21.3	534	100.0	
	Diğer	1	33.3	1	33.3	1	33.3	3	100.0	
	Toplam	277	44.6	211	34.0	133	21.4	621	100.0	

17 Ayrıca Fransa’daki din görevlilerinin bazı yeterlikleri üzerine yapılan bir araştırmada; dini bilgi ve donanım %8.9, vaaz ve sohbet yapma %10.8, güzel Kur’an okuma %9.5, genel kültür %13.8, Müslümanları temsil %16.8 ve etkileyici kişilik %17.1 oranlarında “Hayır yetersiz” olarak işaretlenmiştir (Sağlam, 2009: 83, 91, 97, 103, 109 ve 115). Bu sonuçlar dikkate alındığında din görevlilerinin gençlerle iletişim kurma yeterliğinin yüksek bir oranda (%21.4) yetersiz görüldüğü ortaya çıkmaktadır.

Cinsiyet	Kadın	80	44.0	69	37.9	33	18.1	182	100.0	0.287
	Erkek	197	44.9	142	32.3	100	22.8	439	100.0	
	Toplam	277	44.6	211	34.0	133	21.4	621	100.0	
Öğrenim durumu	İlkokul	133	53.8	71	28.7	43	17.4	247	100.0	0.001
	İlköğ/Ortao.	41	43.6	36	38.3	17	18.1	94	100.0	
	Lise	74	34.9	86	40.6	52	24.5	212	100.0	
	Üniversite	21	43.8	13	27.1	14	29.2	48	100.0	
	Lisansüstü	4	26.7	4	26.7	7	46.7	15	100.0	
	Toplam	273	44.3	210	34.1	133	21.6	616	100.0	
Meslek durumu	Müteşebbis	43	43.9	24	24.5	31	31.6	98	100.0	0.208
	İşçi	120	44.0	94	34.4	59	21.6	273	100.0	
	Emekli	13	54.2	8	33.3	3	12.5	24	100.0	
	Ev hanımı	55	43.3	53	41.7	19	15.0	127	100.0	
	Öğrenci	10	55.6	4	22.2	4	22.2	18	100.0	
	Teknik eleman	13	44.8	9	31.0	7	24.1	29	100.0	
	İşsiz	14	53.8	8	30.8	4	15.4	26	100.0	
	Diğer	4	26.7	7	46.7	4	26.7	15	100.0	
	Toplam	272	44.6	207	33.9	131	21.5	610	100.0	
Gelir durumu	1000€ ve -	52	46.8	38	34.2	21	18.9	111	100.0	0.694
	1000€-2000€	111	42.0	93	35.2	60	22.7	264	100.0	
	2000€-3000€	59	42.4	50	36.0	30	21.6	139	100.0	
	3000€-4000€	10	38.5	11	42.3	5	19.2	26	100.0	
	4000€ ve +	27	57.4	11	23.4	9	19.1	47	100.0	
	Toplam	259	44.1	203	34.6	125	21.3	587	100.0	

Yaş değişkeni açısından Tablo 4'e baktığımızda, 60 ve üzeri yaş grubu hariç diğerlerinde az da olsa, yaş düştükçe din görevlilerini yetersiz görme oranı da düşmektedir. Söz gelimi 50-59 yaş arası %24.8 olan yetersiz görme oranı, 20-29 yaş kategorisinde %19.8'e inmektedir. "Evet yeterli" seçeneğinde ise, 60 ve üzeri yaş grubunun %72.2 oranıyla, ortalama oranının (%44.6) oldukça üzerinde olması dikkat çekmektedir. Sonuç olarak din görevlilerini gençlerle iletişim kurmada yeterli veya yetersiz görme de, yaş değişkeninde önemli sayılabilecek dalgalanmalar olduğunu söyleyebiliriz.

Doğum yeri değişkeninde, Fransa doğumlular %46.4 ve Türkiye doğumlular %44.4 oranında "Evet yeterli" şikkını işaretleyerek, Fransa doğumluların az bir farkla bahsi geçen konuda daha iyimser oldukları anlaşılmaktadır. "Hayır yetersiz" şikkını işaretlemekte ise, Fransa doğumlular %21.4 ve Türkiye doğumlular %21.3 oranlarıyla birbirlerine benzer şekilde görüş bildirmişlerdir.

Cinsiyet değişkeninde de kadınlar (%44.0) ve erkekler (%44.9) "Evet yeterli" şikkını işaretlemekte birbirlerine çok yakın oranlara sahipken, "Hayır yetersiz" şikkını işaretlemekte kadınlar %18.1 ve erkekler %22.8'lik oranlarla, din görevlilerinin gençlerle iletişim kurmaları hakkında görüşlerini ifade etmişlerdir. Demek ki gençlerle iletişimde din görevlilerini yetersiz görmekte, erkekler (%22.8) kadınlardan (%18.1) daha ileri durumdadırlar.

Öğrenim durumu değişkenine gelince, din görevlilerini gençlerle iletişim kurmada yetersiz görmekte öğrenim seviyesine paralel bir artışın olduğu görülmektedir. Şöyle ki, ilköğretim mezunları %17.4, ilköğretim/ortaokul mezunları 18.1, lise mezunları %24.5, üniversite mezunları %29.2 ve lisansüstü mezunları %46.7'lik oranlarla "Hayır yetersiz" şikkını işaretleyerek, konu hakkında fikirlerini beyan etmişlerdir. Bu durumda, din görevlilerini gençlerle iletişim kurmada yeterli görmekte öğrenim değişkeni önemli bir etkiye sahiptir diyebiliriz.

Meslek durumu değişkeninde ise, din görevlilerini gençlerle iletişim kurmada yetersiz görme ortalama oranı olan %21.5'in üstünde orana sahip olan meslek gruplarının, müteşebbisler (%31.6), "diğer" şikkını işaretleyenler (%26.7), teknik elemanlar (%24.1), öğrenciler (22.2) ve işçiler (%21.6) olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu ortalama oranın altında "Hayır yetersiz" şeklinde görüş bildirenler ise, işsizler (%15.4), ev hanımları (%15.0) ve emeklilerdir (%12.5). Meslek durumu değişkeninde en yüksek oranda (%31.6) müteşebbislerin, din görevlilerini gençlerle iletişim kurmada yetersiz görmeleri, söz konusu meslek grubunun yüksek beklenti içerisinde olduklarını göstermektedir.

Gelir durumu değişkeninde de ilginç bir bulguyla karşı karşıyayız. En düşük gelir grubu olan 1000€ ve altı gelir grubu (%46.6) ile, en yüksek gelir grubu olan 4000€ ve üstü gelir grubu (57.4), din görevlilerini gençlerle iletişim

kurmada yeterli görme ortalama oranı olan %44.1'in üstünde orana sahipken, diğer gelir grupları (1000€-2000€ %42.0. 2000€-3000€ %42.4 ve 3000€-4000€ % 38.5) daha az orana sahiptir. Yine benzer bir değerlendirme yaparsak, aynı konuda yetersiz görme ortalama oranı olan %21.3'ün altında ve üstünde orana sahip gelir gruplarını incelediğimizde, 1000€-2000€ arası (%22.7) ile 2000€-3000€ arası gelir grubuna dâhil olan denekler yüksek orana sahip oldukları görülmektedir. 1000€ ve altı (%18.9), 3000€-4000€ arası (%19.2) ve 4000€ ve üstü (%19.1) gelir grubuna dâhil olanlar ise söz konusu yetersiz görme ortalama oranının (%21.3) altında oldukları görülmektedir. Bu durumda, 1000€-3000€ arasında gelir grubuna dâhil olan ve orta gelir grubu diyebileceğimiz denekler, kendilerinden daha az ve daha çok aylık gelire sahip olan gruplara göre, din görevlilerini gençlerle iletişim kurmada daha fazla yetersiz görmektedir yorumu yapılabilir.

Çocuklarla İletişim Kurma

Gerek yaz kurslarında ve hafta sonlarında, gerekse yıl içindeki diğer tatil günlerinde camilerde en fazla eğitim görenler, yaklaşık olarak 7-15 yaş grubundaki çocuklardır. 15 yaşını aşmış lise ve üniversite öğrenimi görmekte olan veya çalışan öteki yaş gruplarına göre, çocukların camilerdeki eğitim programlarına katılmaları daha kolaydır. Bu çocuklar velilerinin isteği ve teşviki doğrultusunda, okuldan artakalan vakitlerini camilerde din görevlisiyle beraber geçirmek durumundadır. Hem vakitlerinin müsait olması, hem de diğer yaşlardakilere göre veliler tarafından daha kolay yönlendirilmeleri, 7-15 yaş arasındaki çocukların camilerde eğitim görmelerini elverişli kılmaktadır.

Velilerin çocuklarını camiye göndermeleri, özellikle din eğitimi konusunda bir beklenti içerisinde olduklarının göstergesidir. Bu beklentinin yerine getirilmesinde, her ne kadar caminin/cemiyetin yönetimine eğitim öğretim için gerekli idari, fiziki vb. şartları yerine getirme gibi görevler düşse de, din görevlisinin eğitim açısından oynayacağı rol çok önemlidir. Mesleki açıdan gerekli bilgi ve donanımına sahip olan din görevlisini, çocukların eğitimi konusunda başarıya götürecek olan şey, onlarla etkili iletişim kurabilmektir (Kaymakcan, 2005: 485).

Çocuklarla etkili iletişim kurabilmek için her eğitimci gibi, din görevlileri de gerekli donanımına sahip olmak durumundadır. İletişimde kaynak durumunda olan din görevlisi kendinde, vereceği mesajda, kullanacağı kanalda ve alıcı durumundaki çocukta hangi özelliklerin bulunması gerektiğine dikkat etmeli (Mountrose, 2000: 33 vd.; Özer, ts: 49 vd.; Dökmen, 2000: 21 vd.; Cüceloğlu, 1998: 522; Cebeci, 2003: 76-77; Köylü, 2000: 30-39), çocuk gelişimi, eğitimi ve psikolojisi konularında bilgi sahibi olmalıdır.

Gördüğümüz kadarıyla din görevlilerinden burada beklenen, çocuklarını camiye göndermeleri için velileri ikna etmesi ve camiye gelen çocuklarla etkili bir iletişim kurarak onların din eğitimi alma konusunda motivasyonlarını canlı tutmasıdır. Bu bağlamda cemaate göre, Fransa'daki din görevlilerinin çocuklarla iletişim kurmadaki yeterlikleriyle ilgili elde ettiğimiz bulgular şöyledir:

Tablo 5
Din Görevlisi Çocuklarla İletişim Kurma Yeterliği

Seçenekler	S	%	% (Katılan)	% (Kümülatif)
Evet yeterli	313	44.3	49.8	49.8
Kısmen yeterli	229	32.4	36.5	86.3
Hayır yetersiz	86	12.2	13.7	100.0
Ara toplam	628	89.0	100.0	
Cevapsız	78	11.0		
Toplam	706	100.0		

Likert ölçeği=2.36, Sonuç= Kısmen yeterli

Tablo 5’de görüldüğü gibi bu konuda deneklerin seçenekleri işaretleme oranları “Evet yeterli” %49.8, “Kısmen yeterli” %36.5 ve “Hayır yetersiz” %13.7’dir. Bu bulgular, din görevlilerinin çocuklarla iletişim kurma yeterliklerini deneklerin yaklaşık ½’sinin “Evet yeterli” ve diğer yarısının da “Kısmen yeterli” ve “Hayır yetersiz” olarak değerlendirdiği yorumunu yapmamıza imkan vermektedir. “Kısmen yeterli” ve “Hayır yetersiz” seçeneklerinin toplamı (%36.5 + %13.7=) %50.2 olup bu rakam, din görevlilerinin çocuklarla iletişiminde bir şekilde sorun olduğu düşüncesinde olan deneklerin yüksek oranda varlığını ortaya koymaktadır. Elde edilen bu bulgu, din görevlilerinin çocuk eğitimi ve psikolojisi konularında gerekli formasyona sahip olmaları zarureti beraberinde getirmektedir diyebiliriz.

Konu ile ilgili detay analizlerden elde edilen bulgular ise Tablo 6’da da görüldüğü gibi, yaş değişkeninde 60 yaş ve üzeri (%72.2) kategorisi hariç diğer yaş grupları, din görevlilerini çocuklarla iletişim kurmada yeterli görme ortalama oranı olan %49.8’in etrafında kümelenmişlerdir. 60 yaş ve üzeri kategorideki denekler, birçok konuda olduğu gibi burada da diğer yaş gruplarına göre aşırı iyimserlik göstermişlerdir. 30-39 yaş arası grup ise, %44.2’lik oranla “Evet yeterli” seçeneğini en az işaretlemişlerdir. Diğer bir bakış açısıyla, 60 ve üzeri yaş grubu hariç, diğer yaş grupları %10.7 ile % 17.1 aralıklarındaki oranlarda, din görevlilerinin çocuklarla iletişim kurmalarını yetersiz görmektedirler diyebiliriz.

Tablo 6*Din Görevlisi Çocuklarla İletişim Kurma Yeterliğinin Farklı Değişkenlere Göre Dağılımı*

Değişkenler		Çocuklarla İletişim Kurma						Toplam		Ki-kare
		Evet yeterli		Kısmen yeterli		Hayır yetersiz				
		S	%	S	%	S	%	S	%	
Yaş	20-29 yaş a.	87	49.7	66	37.7	22	12.6	175	100.0	0.099
	30-39 yaş a.	84	44.2	74	38.9	32	16.8	190	100.0	
	40-49 yaş a.	65	53.3	44	36.1	13	10.7	122	100.0	
	50-59 yaş a.	51	48.6	36	34.3	18	17.1	105	100.0	
	60 yaş ve +	26	72.2	9	25.0	1	2.8	36	100.0	
	Toplam	313	49.8	229	36.5	86	13.7	628	100.0	
Doğum yeri	Fransa	40	48.2	31	37.3	12	14.5	83	100.0	0.866
	Türkiye	272	50.2	197	36.3	73	13.5	542	100.0	
	Diğer	1	33.3	1	33.3	1	33.3	3	100.0	
	Toplam	313	49.8	229	36.5	86	13.7	628	100.0	
Cinsiyet	Kadın	96	51.6	69	37.1	21	11.3	186	100.0	0.519
	Erkek	217	49.1	160	36.2	65	14.7	442	100.0	
	Toplam	313	49.8	229	36.5	86	13.7	628	100.0	
Öğrenim durumu	İlkokul	142	57.0	81	32.5	26	10.4	249	100.0	0.004
	İlköğ/Ortao.	50	50.5	37	37.4	12	12.1	99	100.0	
	Lise	92	43.4	88	41.5	32	15.1	212	100.0	
	Üniversite	22	45.8	16	33.3	10	20.8	48	100.0	
	Lisansüstü	3	21.4	5	35.7	6	42.9	14	100.0	
	Toplam	309	49.7	227	36.5	86	13.8	622	100.0	
Meslek durumu	Müteşebbis	44	44.0	35	35.0	21	21.0	100	100.0	0.363
	İşçi	136	49.6	100	36.5	38	13.9	274	100.0	
	Emekli	16	66.7	7	29.2	1	4.2	24	100.0	
	Ev hanımı	71	54.2	49	37.4	11	8.4	131	100.0	
	Öğrenci	9	50.0	6	33.3	3	16.7	18	100.0	
	Teknik eleman	13	44.8	10	34.5	6	20.7	29	100.0	
	İşsiz	14	53.8	10	38.5	2	7.7	26	100.0	
	Diğer	6	40.0	5	33.3	4	26.7	15	100.0	
	Toplam	309	50.1	222	36.0	86	13.9	617	100.0	
Gelir durumu	1000€ ve -	55	50.9	39	36.1	14	13.0	108	100.0	0.534
	1000€-2000€	127	48.1	99	37.5	38	14.4	264	100.0	
	2000€-3000€	70	48.6	57	39.6	17	11.8	144	100.0	
	3000€-4000€	14	51.9	11	40.7	2	7.4	27	100.0	
	4000€ ve +	28	59.6	10	21.3	9	19.1	47	100.0	
	Toplam	294	49.8	216	36.6	80	13.6	590	100.0	

Doğum yeri değişkeninde aynı konuda Fransa doğumlular %48.2, Türkiye doğumlular ise %50.2 oranlarında din görevlilerini yeterli görmektedir. Görüldüğü gibi Türkiye doğumlular (%50.2) yeterli görmede az da olsa Fransa doğumlulardan (%48.2) fazla orana sahiplerdir.

Cinsiyet değişkeninde de doğum yeri değişkenine benzer bir durum söz konusudur. Kadınlar % 51.6'lık oranla, erkekler ise % 49.1'lik oranla din görevlilerini çocuklarla iletişimde yeterli görmektedir. Bu durumda ilgili değişken açısından, istatistiksel olarak önemli bir farklılaşmanın olmadığı anlaşılmaktadır.

Öğrenim durumu değişkeninde ise ilköğretim mezunları % 57.0'lık oranla en yüksek, lisansüstü mezunları ise 21.4'lük oranla en düşük seviyede din görevlilerini çocuklarla iletişim konusunda yeterli görmektedir. Yine aynı konuda “Hayır yetersiz” seçeneğini işaretlemeye, yüksek rakamdan düşük rakama doğru lisansüstü (%42.9), üniversite (%20.8), lise (%15.1), ilköğretim/ortaokul (%12.1) ve ilköğretim (%10.4) sıralaması mevcuttur. Bu durumda öğrenim değişkeni, din görevlilerinin çocuklarla iletişim kurabilme yeterlikleri konusunda önemli bir etkiye sahiptir denilebilir.

Meslek durumu değişkeninde emekliler %66.7'lik oranla en yüksek, “diğer” şikkını işaretleyenler de % 40.0'lık oranla en düşük seviyede din görevlilerini çocuklarla iletişimde yeterli görmektedir. Emeklilerin %66.7'lik oranı, yukarıda yaş değişkeninde 60 ve üzeri yaş grubunun %72.2'lik oranı ile büyük ölçüde yükseklik açısından benzerlik göstermektedir. Emeklilerin genellikle 60 ve üzeri yaş grubuna dâhil olmaları dikkate alınırsa, bu denek gruplarının din görevlilerini bahsi geçen konuda yüksek oranda yeterli görmeleri, yaşlarının yüksekliğinden kaynaklanıyor denilebilir. Meslek durumu değişkeninde dikkat çeken diğer bir husus da, “diğer” şikkını işaretleyenleri hariç tutarsak, hem din görevlilerini çocuklarla iletişim kurmada yeterli görmede an düşük oranın (%44.0), hem de yetersiz görmede en yüksek oranın müteşebbislere ait olduğudur. Din görevlilerinin diğer iletişim yeterliklerinde olduğu gibi, burada da müteşebbislerin yüksek beklenti içerisinde olduğu anlaşılmaktadır.

Gelir durumu değişkenine baktığımızda, 4000€ ve üstü gelir grubu (%59.6) hariç, diğer gelir grupları bu konudaki ortalama oran olan %49.8'in etrafında kümelenmişlerdir. Yine ilginç olan “Kısmen yeterli” seçeneğinde diğer gelir grupları arasında 4000€ ve üstü gelir grubu %21.3'lük oranla en düşük gözükürken, “Hayır yetersiz” şikkını işaretlemeye %19.1'le en yüksek orana sahip oluşudur. Demek ki söz konusu gelir grubundaki denekler, diğer gelir gruplarına göre, ilgili soruya müspet ve menfi olarak daha net cevap vermeyi tercih etmişlerdir.

Sonuç ve Öneriler

Din görevlisi “yetişkinlerle iletişim kurma yeterliği” 2.41 Likert ölçeği değeriyle “Kısmen yeterli” olarak sonuçlanmıştır. Yine söz konusu yeterlikte, “öğrenim durumu” değişkeninde $p=0.000$ ve “gelir durumu” değişkeninde $p=0.044$ Ki-kare değerleriyle anlamlı farklılık oluşmuş, diğer değişkenlerde ise böyle bir sonuç elde edilememiştir. Böylece “yetişkinlerle iletişim kurma” yeterliğinde İlkokul mezunları din görevlilerini başarılı görürken, üniversite mezunları aynı kanaati paylaşmamıştır. Yine gelir durumu çok yüksek olanlar, din görevlilerinin yetişkinlerle iletişiminden memnun gözükürken, diğer gelir grupları aynı memnuniyeti göstermemiştir.

Din görevlisi “gençlerle iletişim kurma yeterliği” de 2.23 Likert ölçeği değeriyle “Kısmen yeterli” olarak sonuçlanmıştır. Değişkenler açısından ise; sadece “yaş” değişkeninde $p=0.015$ ve “öğrenim durumu” değişkeninde $p=0.001$ Ki-kare değerleriyle anlamlı farklılık meydana gelmiştir. Özellikle ilköğretim mezunlarıyla yüksek öğrenim görmüş denekler arasında, bir de 30-39 yaş ile 60 ve daha yukarı yaş grupları arasında, ilgili yeterlik konusunda farklı değerlendirmeler yapıldığı sonucuna Tablo 4'teki rakamlardan ulaşmaktayız.

Din görevlisi “çocuklarla iletişim kurma yeterliği” denekler tarafından 2.36 Likert ölçeği değeriyle “Kısmen yeterli” olarak sonuçlanmıştır. Değişkenlere göre ise sadece “öğrenim durumu” değişkeninde $p=0.004$ Ki-kare değeriyle anlamlı farklılık oluştuğu görülmüştür.

Oluşan bu farklılık, din görevlilerinin çocuklarla iletişim kurma yeterliğini değerlendirmede, deneklerin öğrenim seviyesinin önemli bir etken olduğu sonucunu doğurmaktadır. Çünkü öğrenim seviyesi yüksek olan deneklerin diğerlerine göre bu konuda din görevlilerini daha az başarılı buldukları görülmüştür (bkz. Tablo 6).

Diğer Batı Avrupa ülkelerinde de olduğu gibi Fransa'da yaşayan Türklere din hizmeti veren görevliler, Türkiye'de eğitim görmüş ve Türkiye'den gitmiş kişilerdir¹⁸. Özellikle DİTİB'e bağlı camilerde görev yapanların Diyanet İşleri Başkanlığı personelinden seçilip, çeşitli kurslara tabi tutulduktan sonra gönderildiği bilinen bir durumdur¹⁹. Yine diğer derneklere bağlı camilerde görev yapanların

18 Yurtdışında görev yapan din görevlilerinin ülkelere göre sayı ve eğitim durumları için bkz. Doğan, 2005: 397.

19 Diyanet İşleri Başkanlığı, 17 Eğitim Merkezinde (Eğitim Merkezleri için bkz. <<http://www.diyaret.gov.tr/turkish/dinegitimi/egitimmerkezlerimiz.asp?id=3>> 13/10/2009) çeşitli kademedeki personeline ihtiyaç duyulan konularda hizmet içi eğitim vermektedir. Yurtdışına gönderilecek din görevlilerine de bu merkezlerde eğitim verilmekte idi. Bu eğitim 2003 yılında 200 saat yabancı dil, 60 saat Kur'an-ı Kerim, ve 84 saat meslek dersleri idi. Meslek dersleri ise; Halkla İlişkiler, İrşad ve Tebliğ Metodu, Hutbe ve Hazırlama Metodu, Dini Bilgiler, Güncel Dini Konular, Dinlerarası Diyalog, Hitabet ve Diksiyon'dan

büyük çoğunluğu Diyanet İşleri Başkanlığı veya Milli Eğitim Bakanlığı'ndan emekli olmuş farklı seviyelerde dini öğrenim görmüş kişilerden oluştuğu, yaptığımız gözlemlerden anlaşılmıştır. İstisna kabilinden karşılaştığımız bazı din görevlileri ise çeşitli İslam ülkelerinde dini tahsil gördüklerini beyan etmişlerdir.

Hem din görevlilerinin eğitim durumu hem de elde ettiğimiz bu sonuçlar beraberce değerlendirildiğinde, mesleki ve diğer yeterlikler yanında din görevlilerinin iletişim yeterliklerinin/becerilerinin ilgili kurumlar tarafından dikkate alınması ve gerekli eğitim desteğinin verilmesi zarureti ortaya çıkmıştır diyebiliriz.

Yurtdışındaki din görevlilerinin iletişim yeterliklerini daha üst seviyelere çıkarmaları, yürüttükleri din hizmetinin daha etkin hale gelmesi demektir. Diğer bir ifadeyle bir din görevlisi mesleki açıdan ne kadar yeterli olursa olsun, bu yeterliğin hizmet başarısına dönüşmesi iletişim yeterliğiyle doğru orantılıdır. Dolayısıyla yurtdışına gönderilecek din görevlilerinin iletişim yeterliklerinin artırılması, mesleki ve diğer yeterliklerin artırılması kadar önemlidir. Bunun için şu önerilerde bulunabiliriz:

Öncelikle yurtdışına gönderilecek din görevlileri pedagojik formasyon sertifikasına sahip ve dört yıllık yüksek dini öğrenim görmüş görevliler arasından seçilmelidir.

Diyanet eğitim merkezlerinde yurtdışına gönderilecek din görevlilerine verilen seminerlerde, etkili iletişim ve eğitim bilimlerine yönelik konuların saati ciddi oranda artırılmalıdır. Eğer pedagojik formasyona sahip olmayan din görevlileri yurtdışına gönderilecekse, özellikle bunların eğitim bilimleri alanında da seminer programlarına tabi tutulmaları faydalı olacaktır.

Hâlihazırda yurtdışında görev yapmakta olan din görevlilerinin iletişim becerilerini artırmaya yönelik hizmet içi eğitim seminerleri düzenlenmelidir. Din Hizmetleri Müşavirlikleri ve Din Hizmetleri Ataşelikleri çeşitli periyotlarla organizasyonlar gerçekleştirerek, bölgelerinde çalışan din görevlilerinin, iletişim ve eğitim bilimi uzmanlarından yararlanmalarını sağlamaları yerinde olacaktır.

müşekkil idi. Ayrıca Türkiye'nin jeopolitiği, yıkıcı ve bölücü faaliyetleri tanıtıcı konferanslar düzenlenerek, din görevlileri bilgilendirilmekte idi. 2004 yılında ise bu kurslar; 250 saat Yabancı Dil, 100 saat Kur'an-ı Kerim, Tefsir, Hadis, Fıkıh ve Güncel Dini Meseleler gibi derslerle beraber, yine Türkiye'nin jeopolitiği, yıkıcı ve bölücü faaliyetleri tanıtıcı konferanslardan oluşmakta idi. 2005 yılından itibaren ise bu kurslar sadece Ankara ve Bursa Nilüfer Eğitim Merkezinde düzenlenmektedir. Şu anki eğitim programı ise; Almanca, Fransızca, İngilizce ve Flamenkçe dillerinden ilgili dilin konuşulduğu ülkeye veya bölgeye gidecek olan din görevlisine 400 saat dil kursu verilmektedir. Bunun yanında toplam 76 saatlik "Mesleki ve Kültürel Seminer" ismi altında çeşitli konularla ilgili bilgi verilmektedir (bu bilgiler T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı Bursa Nilüfer Eğitim Merkezi Müdürlüğünden alınmıştır).

Gerek yurtdışına gitmiş gerekse gidecek olan din görevlilerinin, şahsi gayretleriyle imkânları ölçüsünde iletişim ve eğitim bilimleri literatürünü takip etmeleri ve bu yöndeki yeterliklerini artırma gayreti içinde olmaları gerekmektedir. Görevlerinde başarılı olmaları için bu hususu ihmal etmemeleri onlar açısından önem arz etmektedir.

Din görevlilerinden, muhatap olacakları cemaatin hiçbir kesimini ihmal etmemeleri, herkesle etkili iletişim kurmanın yollarını ve yöntemlerini aramaları beklenmektedir. Kadın - erkek, genç - yaşlı, camiye gelen - gelmeyen, hatta Müslüman olan - olmayan kişilerle etkili iletişim kurma becerisini geliştirerek, din görevlilerinin bu beklentiye boşa çıkarmamaları gerekmektedir.

Kaynakça

- Akgönül, S. (2005). Dini ve kültürel perspektifler açısından Avrupa Birliğinin inşası: Din-devlet-devlet üstü kurumlar. *III. Din şurası tebliğ ve müzakereleri (20-24 Eylül 2004)*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Akgönül, S. (2008). Din çok bağımlılık ve kimlik korkusu ekseninde Fransa Türkleri. D. Danış ve V. İrtiş (Ed.), *Entegrasyon ötesinde Türkiye'den Fransa'ya göç ve göçmenlik halleri*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Akseki, A. H. (Cemaziyel-ahir, 1339). Medresetü'l-irşad, *Sebilürreşad*, 21, 538-589.
- Aziz, A. (1994). *Araştırma yöntemleri-teknikleri ve iletişim*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Bilmen, Ö. N. (1986). *Büyük İslam ilmi hali*. İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi.
- Buyrukçu, R. (1995). *Din görevlisinin mesleği temsil gücü*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Cebeci, S. (2003). *Öğrenme ve öğretme süreçlerinde dini iletişim*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Cüceloğlu, D. (1998). *İnsan ve davranışı (8. Basım)*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Danış, D., & Üstel F., (2008). Türkiye'den Fransa'ya göçün toplumsal ve tarihsel boyutları. D. Danış ve V. İrtiş (Ed.), *Entegrasyon ötesinde Türkiye'den Fransa'ya göç ve göçmenlik halleri*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Diyanet İşleri Başkanlığı (2001). *Din Görevlisi El Kitabı (3. Baskı)*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Doğan, R. (2005). Avrupa'da Kur'an-ı Kerim ve dini bilgiler kursları: Problemler

- ve çözümler (Almanya örneği). *III. Din şurası tebliğ ve müzakereleri (20-24 Eylül 2004)*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Dökmen, Ü. (2000). *İletişim çatışmaları ve empati (12. Baskı)*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Harman, Ö. F. (2008a). Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Fransa'daki faaliyetleri. *Avrupa Diyanet Aylık Dergi*, 106.
- Harman, Ö. F. (2008b). Fransa'da İslam ve Müslümanlar. *Avrupa Diyanet Aylık Dergi*, 106.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Dış İlişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2010). *Yurtdışındaki vatandaşlarımızla ilgili sayısal bilgiler*. <http://www.csgeb.gov.tr/csgebPortal/diyih.portal?page=yv&id=1> Erişim: 12.10.2011.
- Kaymakcan, R. (2005). Diyanet hizmetleri bağlamında Avrupa'daki Türk gençlerinin eğitimi. *III. Din şurası tebliğ ve müzakereleri (20-24 Eylül 2004)*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Köylü, M. (2000). *Yetişkin din eğitiminin teorik temelleri.*, Samsun: Etüt Yayınları.
- Mountrose, P. (2000). *Çocuklarla ve gençlerle iletişime geçmenin 25 yöntemi* (F. C. Akbaş, Çev.). İstanbul: Kariyer Yayıncılık.
- Öcal, M. (2003). Dünden bugüne din görevlileri ve mesleki yeterlikleri. *Yaygın din eğitimi sorunları sempozyumu (28-29 Mayıs 2002)*, Kayseri: İlahiyat Bilimleri Vakfı Yayınları.
- Öncül, R. (2000). *Eğitim ve eğitim bilimleri sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Özek, A. (1991). İmam-hatip liseleri ve ehliyetli din işleri görevlisi yetiştirme işi. *Din öğretimi ve din hizmetleri sempozyumu (8-10 Nisan 1988)*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Özer, A. K. (ts.). *İletişimsizlik becerisi*. İstanbul.
- Sağlam, İ. (2009). *Batı Avrupa'da yaşayan Türklere göre din görevlileri ve cami etkinlikleri yeterliği*. Bursa: Emin Yayınları.
- Sancaklı, S. (2008). Değişen ve gelişen toplumsal hayatta din hizmetlerini yürütenlerin misyonu ve nitelikleri. *I. Din hizmetleri sempozyumu (3-4 Kasım 2007)*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Yılmaz, H. (2005). *Camilerin eğitim fonksiyonu*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Zihni, E. M. (1976). *Nimet-i İslâm mufasssal ilmihâl*. İstanbul: Salah Bilici Kitabevi.